

ชาติและ
พระมหากษัตริย์

๑.

สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปราบดาภิเษกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ได้ทรงพระราชดำริว่า “เมืองธนบุรีนี้ ฝั่งปากตะวันออกเป็นที่ชัยภูมิดีกว่าที่ปากตะวันตก โดยเป็นที่แหลม มีลำน้ำเป็นขอบเขตอยู่กว่าครึ่ง ถ้าตั้งพระนครข้างฝั่งตะวันออก แม่น้ำเข้าคึกยกมาติดถึงชานพระนครก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออกนั้นเสียแต่เป็นที่ลุ่ม เจ้ากรุงธนบุรี จึงได้ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ดอน แต่ก็เป็นที่ค้ำน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร พระราชสมณเตียรสถานเล่าก็ตั้งอยู่ในอุปจารระหว่างวัดแจ้งและวัดท้ายตลาดขนานบอยู่ทั้งสองข้าง ควรเป็นที่รังเกียจ”

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสั่งให้ย้ายพระนครจากกรุงธนบุรีฝั่งตะวันตก ข้ามฟากมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกในทันทีที่ได้ราชสมบัตินั้น สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวินิจฉัยว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกคงจะไม่ได้ทรงพระราชดำริอย่างปัจจุบันทันด่วนเป็นแน่ คงจะได้เป็นปัญหาคิดแก้กันมาแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่พระเจ้ากรุงธนบุรีคงจะไม่เห็นชอบด้วย หรือคงจะผิดผ่อนหาโอกาสที่จะย้าย การจึงได้ค้างอยู่ และเมื่อคิดจะย้ายเมืองหลวง ก็คงจะได้ทำการสำรวจชัยภูมิกันไว้บ้างแล้ว ฉะนั้นเมื่อสิ้นบุญพระเจ้ากรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงได้ทรงสั่งย้ายพระนครได้ทันที นี่แสดงว่าแผนการย้ายจะต้องมีอยู่แล้ว ไม่งั้นนั้นไหนเลยจะย้ายอย่างกะทันหันได้”

แผนที่เมืองบางกอก วาดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ โดย ลา ลูแบร์
แนวสี่เหลี่ยมด้านซ้ายคือกำแพงเมืองธนบุรี แม่น้ำกลางภาพคือแม่น้ำเจ้าพระยา

การสร้างพระนครใหม่ไม่ได้ทำคราวเดียวสำเร็จ เพราะในระหว่างนั้นบ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย ดังจะเห็นได้ว่าในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ พม่าก็ยกทัพมาทุกทาง หากแต่ไทยไปสกัดตีทัพหลวงของพม่าแตกเสียก่อน ข้าศึกจึงมิได้เข้ามาถึงพระนคร การสร้างพระนครในครั้งนั้นจึงทำเป็นสองระยะคือ ระยะเบื้องต้นคงรักษากรุงธนบุรีเดิมเป็นที่มั่น เป็นแต่ย้ายพระราชวังกับสถานที่ต่างๆ ในรัฐบาลมาตั้งในกรุงธนบุรีทางปากตะวันออก ต่อมาในระยะที่ ๒ จึงได้ขุดคูขยายเขตพระนครออกไปทางตะวันออกแต่ฝั่งเดียว แล้วรื้อกำแพงกรุงธนบุรีทางปากตะวันตกเสีย คงรักษาแต่ที่ริมแม่น้ำ เป็นเขื่อนหน้าพระนครที่สร้างใหม่

การสร้างเมืองใหม่หรือพระบรมมหาราชวังในครั้งนั้น คงจะทำอย่างเร่งด่วนจริงๆ เพราะหลังจากเปลี่ยนแผ่นดินในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้ว ก็ได้ดำรัสสั่งให้พระยาธรรมมาธิกรณ์ กับพระยาวิจิตรนาวิเป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออกในที่ซึ่งพระยาราชาเศรษฐีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่แต่ก่อน การขนย้ายต้องทำกันอย่างกะทันหัน แต่เข้าใจว่าจะไม่ยาก เพราะบ้านเรือนในครั้งนั้นคงเป็นแบบโรงเรือนชนิดมุงจาก เพียงไม่กี่วันก็คงจะอพยพย้ายไปอยู่ลำพัง และในบริเวณใกล้เคียงได้หมด เพราะในวันที่ ๒๑ เมษายนนั่นเอง ก็ได้ทำพิธียกหลักเมือง และในระหว่างนั้นก็คงจะเกลี่ยพื้นที่เตรียมสร้างที่ประทับ

ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากล่าวได้ว่า ได้เริ่มจับการตั้งพระราชวังใหม่เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๒๕ แต่ยังมีทันก่อนกำแพงวัง เพียงแต่ล้อมด้วยกระเนียดเท่านั้น ใช้เวลา

ก่อสร้างเดือนเศษ พระราชนิเวศมณฑลเศียรสถานชั่วคราวก็แล้วเสร็จ เพราะทำด้วยเครื่องไม้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป เริ่มแต่วันจันทร์ที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ครั้นถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มิถุนายน ศกเดียวกัน เวลา ๖ นาฬิกา ๒๔ นาที พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคข้ามฟากจากพระราชวังกรุงธนบุรีมาประทับ ณ พระราชมณฑลเศียรสถานประกอบการพระราชพิธีปราบดาภิเษก เป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สิ่งสำคัญที่โปรดให้สร้างพร้อมกับสร้างพระนครก็คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้สร้างอยู่ ๒ ปี จึงได้เชิญพระพุทธรูปมหารัตนปฏิมากรแห่งจากวัดอรุณราชวรารามมาประดิษฐานที่ในพระอุโบสถ เมื่อวันที่วันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๖ (วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๗) แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะประชุมทำสังฆกรรมสวดผูกพัทธสีมาในวันนั้น และได้พระราชทานนามว่า “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม”

ในระหว่างที่สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั่นเอง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาปราสาทขึ้น และทำพิธียกยอดพระมหาปราสาทเมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๒๗

เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ดังกล่าวข้างต้นนั้น กำแพงเมืองยังไม่ได้สร้าง ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๒๖ จึงได้โปรดให้ตั้งกองสักเลขไพร่หลวงสมกำลังและเลขหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้น

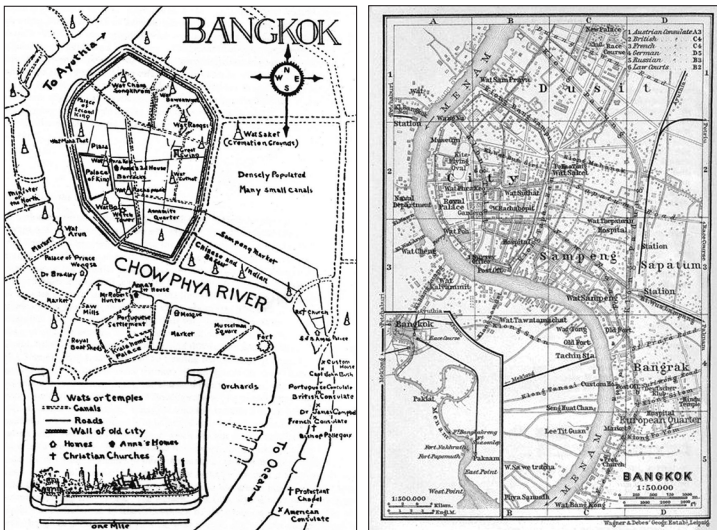
ใหม่บ้าง ให้ไปซื้ออิฐก่กำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น เมื่อเตรียมอิฐปูนพร้อมแล้ว จึงโปรดให้เกณฑ์ลาวเมืองเวียงจันทน์ ๕,๐๐๐ คน และมีตราให้หาผู้ว่าราชการหัวเมืองตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขงปากตะวันตกเข้ามาพร้อมกันในกรุง แล้วให้ปักปันหน้าที่ทั้งข้าราชการในกรุงและหัวเมืองให้ช่วยคุมไพร่ ช่วยกันขุดรากก่กำแพงรอบพระนครและสร้างป้อมไว้เป็นระยะห่างกัน ๑๐ เส้นบ้าง ไม่ถึง ๑๐ เส้นบ้าง

ครั้นถึงปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ การสร้างพระนครและพระมหาปราสาทราชธานีเวศสำเร็จดังพระราชประสงค์ จึงทรงพระราชดำริว่า เมื่อปีชกาล พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษกแต่โดยสังเขป ยังไม่พร้อมมูลเต็มตามตำรา บัดนี้ได้ทรงสร้างพระนครและพระราชมณฑลยธสถานขึ้นใหม่แล้ว ควรจะทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ครั้นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการสมโภชพระนครต่อเนื่องกันไป ให้นิมนต์พระสงฆ์ทุกๆ พระอารามทั้งในกรุงและนอกกรุงขึ้นสวดพระพุทธมนต์ บนเชิงเทินทุกๆ ไบเสมา เสมาละรูปรอบพระนครพระราชทานเงินขอแรงให้ข้าราชการทำข้าวกระตังเลี้ยงพระสงฆ์ทั้งสิ้นแล้วให้ตั้งโรตารอบพระนคร พระราชทานเลี้ยงยาจากวนิพกทั้งปวง แล้วให้ตั้งต้นกัลปพฤกษ์ตามวงกำแพงพระนคร

ที่งานต้นละซัง ๓ วัน ลิ่นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้มีการ
มหรสพต่างๆ และมีละครผู้หญิงโรงใหญ่ เป็นการสมโภชวัด
พระศรีรัตนศาสดารามด้วยครบ ๓ วันเป็นกำหนด

ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว จึงพระราชทานนาม
พระนครใหม่ให้ตั้งกับนามพระพุทธรูปมหาธรรมราชาธิบดีมหาราชว่า
“กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ
นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมาน
อวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” ซึ่งต่อมาในรัชกาล
ที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแปลงสร้อย
ที่ว่า “บวรรัตนโกสินทร์” เป็น “อมรรัตนโกสินทร์” นอกนั้นคงเดิม

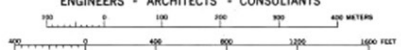

แผนที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓

Compiled by Worldwide Surveys, Inc. for the Bangkok-Thonburi City Planning Project under Contract No. FCA-116-7 TEC N194 /453, for the Thai Technical & Economic Committee and financed by the International Cooperation Administration, U.S.A. in cooperation with the Royal Thai Survey Department. Mosaic controlled by ground survey and slotted template method. dated June 1956. Aerial photography C - 23153

BANGKOK-THONBURI CITY PLANNING PROJECT
LITCHFIELD WHITING PANERO ASSOCIATES
ENGINEERS - ARCHITECTS - CONSULTANTS

UNIVERSAL TRANSVERSE MERCATOR PROJECTION

NOTE: AREA FLOWN DURING WET SEASON DUE TO THE URGENCY OF MAP DELIVERY REQUIREMENTS. PHOTOGRAPHS INCLUDING CLOUDS AND CLOUD SHADOWS ACCEPTED OF NECESSITY.

INDEX TO SHEETS

4629	4630	4631
4529	4530	4531
4429	4430	4431

15-100

SHEET NUMBER 4530
 15-100-4530

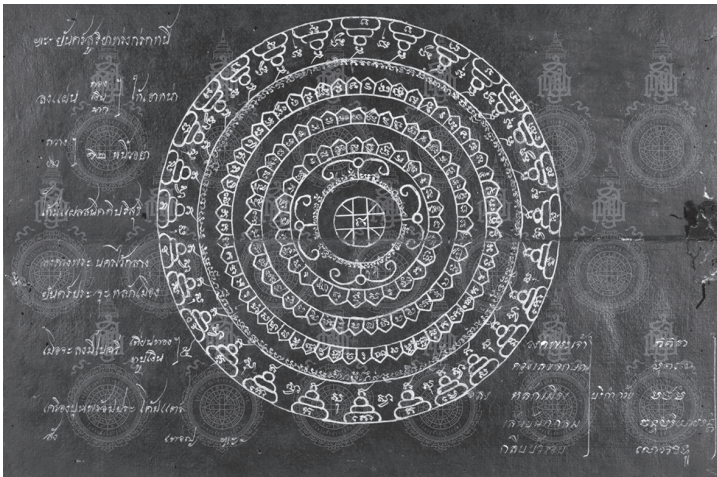
ภาพถ่ายทางอากาศของฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร ราว พ.ศ. ๒๕๐๑

๒.

พระหลักเมือง

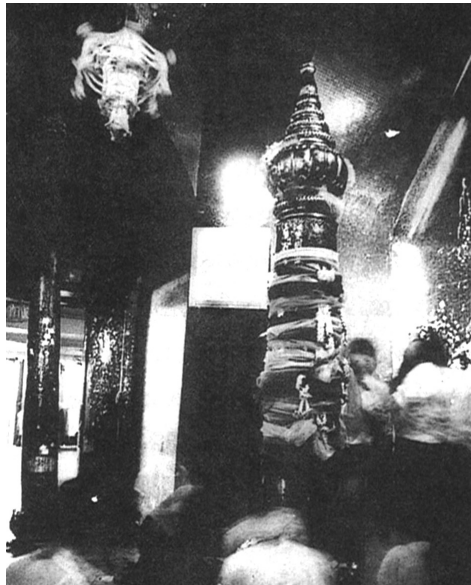
ตามประเพณีโบราณ การสร้างเมืองสำคัญจะต้องมีพระราชพิธียกหลักเมือง การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อจะสร้างปราสาทราชมณฑลเศียรก็ได้มีการประกอบพระราชพิธียกเสาหลักเมืองก่อน เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วจึงเริ่มการสร้างพระราชวัง หลักเมืองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นอย่างไรไม่มีใครอธิบายไว้ แต่เข้าใจกันว่า ในชั้นเดิมคงเป็นเพียงศาลาปลูกกันแดดกันฝนแบบธรรมดา เพราะเป็นการรีบด่วน บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๙๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าหลักเมืองชำรุด จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพร้อมกับได้บรรจุดวงชะตาเมืองใหม่และมีการฉลองสมโภชเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๕

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ องค์กรสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลศาลหลักเมืองมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมมาตามลำดับ จนในที่สุดได้เปลี่ยนแปลงลักษณะรูปศาลให้เป็นแบบจัตุรมุข ขยายบริเวณให้กว้างออกไป เมื่อการปฏิสังขรณ์สำเร็จบริบูรณ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีสังเวศสมโภชเมื่อวันจันทร์ที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓

ดวงชะตาเมืองล้อมด้วยยันต์รูปสุรียาทรงกลด
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุไว้ในหลักเมือง

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๒๕ รัฐบาลจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร มีพระราชปรารภว่า ควรจักได้พิจารณาบูรณะปรับปรุงศาลหลักเมืองให้งดงามสมบูรณ์ สมกับเป็นที่สถิตแห่งพระหลักเมือง และองค์เทพารักษ์ที่ได้ปกป้องรักษาพระนครให้มีเอกราชเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน จึงได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ศาลหลักเมืองเป็นการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีสมโภชพระหลักเมือง เมื่อ ณ วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

แต่เดิมหลักเมืองเป็นศาลไม้ หลังคามุงกระเบื้อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างใหม่

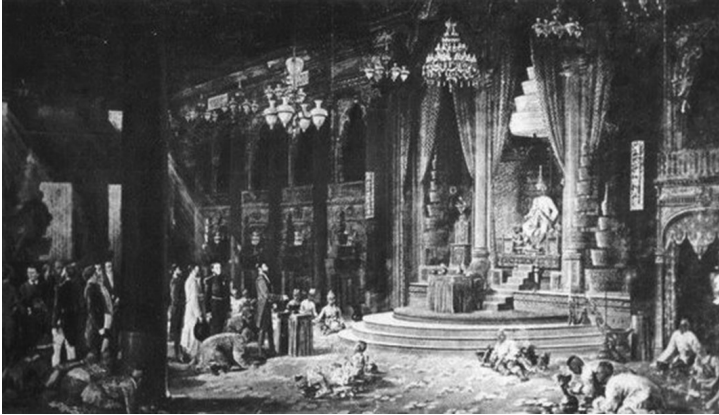
๓. การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ในรัชกาลที่ ๔

ในสมัยโบราณนั้นขุนนางข้าราชการไม่นิยมสวมเสื้อเป็นการประจำ เพราะอากาศร้อน จะสวมก็เฉพาะหน้าหนาว แต่ก็ต้องคอยสังเกตดูในเวลาเข้าเฝ้าว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงฉลองพระองค์หรือไม่ ตามปกติข้าราชการมาจากร้านก็มักจะมีเสื้อคลุมมาด้วย เมื่อเห็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงฉลองพระองค์ก็ต้องถอด ต่อเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงเรียกฉลองพระองค์มาสวม ข้าราชการจึงจะสวมเสื้อได้ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ คือปีที่เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัตินั้นเอง ได้ทรงแก้ไขขนบธรรมเนียมดังกล่าวให้เลิกประเพณีเข้าเฝ้าตัวเปล่าไม่สวมเสื้อ โดยให้เจ้านายและข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้าต่อไปเป็นการประจำ

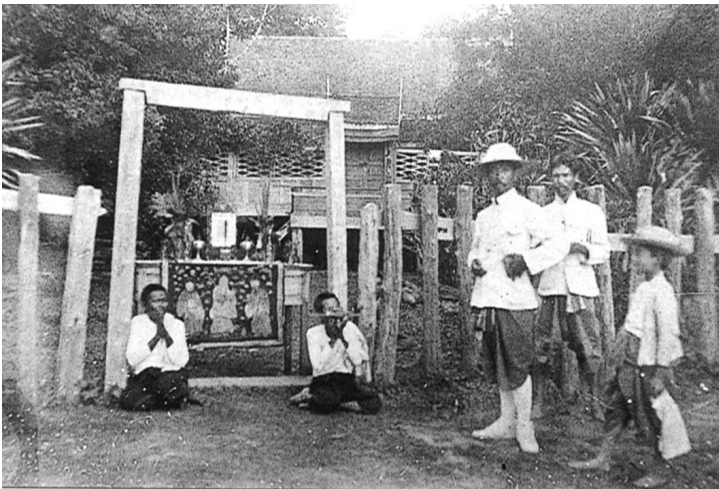

รัชกาลที่ ๔ มีรับสั่งให้ยกเลิกประเพณีเข้าเฝ้าตัวเปล่าไม่สวมเสื้อ โดยให้เจ้านายและข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้าเป็นการประจำ

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้โปรดเกล้าฯ ให้พ่อค้าชาวต่างประเทศเข้าเฝ้าในมหาสมาคมได้ เพราะตามประเพณีแต่ก่อนมา ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไม่มีโอกาสได้เฝ้า เวลาเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใด บ้านเรือนที่นั้นก็ต้องปิดประตู หน้าต่าง พระองค์ก็โปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรรับเสด็จหรือเข้าเฝ้าได้ ใกล้หนทาง หรือเปิดประตูหน้าต่างได้ตามชอบใจ และถ้าเจ้าของ บ้านเรือนมีความประสงค์จะแสดงความเคารพ ก็ให้แต่งเครื่องบูชา ที่หน้าบ้าน แล้วคอยเฝ้าอยู่ที่เครื่องบูชา นั้น จึงได้เกิดประเพณี ตั้งเครื่องบูชาแต่นั้นมา ส่วนผู้ที่จะถวายเรื่องราวฎีการ้องทุกข์ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ถวายต่อพระหัตถ์เองได้ ซึ่งแต่ก่อนมาผู้ที่จะถวาย ฎีกาต้องเข้าไปตีกลองที่ทิมดาบกรมวัง ให้พระเจ้าแผ่นดินทรง ได้ยินเสียงกลองแล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้มารับฎีกา จึงได้เรียกกันว่า “ตีกลองร้องฎีกา” แต่วิธีนั้นเป็นโอกาสให้คนทุจริตใช้อำนาจ กีดกันมิให้ราษฎรเข้าถึงกลองได้ การถวายฎีกาก็ยากขึ้น จึงได้ทรง ตั้งประเพณีเสด็จออกรับฎีการาชฎีกาด้วยพระองค์เองทุกวัน โคน เดือนละสี่ครั้ง เวลาเสด็จออก ให้เจ้าพนักงานตีกลองวิจิฉัยนารี เป็นสัญญาณให้ราษฎรเข้าถวายฎีกาได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกมารับราชทูต ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมองค์เก่า

ประเพณีตั้งเครื่องบูชาเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนต่างๆ ทั้งในส่วนราชการและพระศาสนาให้เป็นระเบียบเรียบร้อยทันสมัยขึ้นเป็นอันมาก (ดังได้กล่าวไว้แล้วในหนังสือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยาม ของ ส. พลายน้อย) ที่กล่าวมาเป็นเพียงตัวอย่างที่นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและเห็นได้ชัดเท่านั้น

๔.

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ในรัชกาลที่ ๕

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในรัชกาลที่ ๕ นอกจากการเลิกทาส และการจัดการปกครองแบบกระจายอำนาจโดยมีกระทรวงต่างๆ รับผิดชอบงานโดยตรงแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นอีกมาก เช่น ในด้านการศึกษา โปรดเกล้าฯ ให้มีโรงเรียนสำหรับประชาชน ได้เรียนทั่วหน้ากัน ในส่วนความยุติธรรมเช่นการลงโทษจำเลย หรือผู้กระทำผิด ก็โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกการพิจารณาความตามแบบจารีตนครบาล ซึ่งมีการทรมานต่างๆ เช่น ขึ้นขาหยั่ง ตอกเล็บ ตัดมือ บีบขมับ เขียนตี หรือเมื่อถูกขังคุกก็ต้องใส่พงคอกล่อม ไซ้ตรวน และเมื่อจะเข้าคุกก็ต้องเขียน ๖๐ ที โทษประหารก็ต้องเขียน ๙๐ ที และตามกฎหมายเดิมที่กำหนดให้จำคุกนั้น ก็ไม่ได้กำหนดว่าจะให้จำไว้กี่ปี ถ้าจำคุกแล้วก็ต้องจำกันตลอดไป เว้นไว้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงพระกรุณา เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายเสียใหม่ ให้กำหนดวันเดือนปีที่ต้องรับโทษเป็นการแน่นอน การเขียนตีก็ให้ลดน้อยลง โทษประหารชีวิตไม่มีการเขียนอีกต่อไป การทรมานและจองจำตามแบบโบราณก็ให้ยกเลิก

ข้าราชการพาราหมอบเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์

การเปลี่ยนแปลงใหม่อีกอย่างหนึ่งก็คือ ให้ยกเลิกประเพณีการหมอบคลาน อันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นความยากลำบากของผู้ที่ต้องเฝ้าอยู่เป็นเวลานานๆ ว่าเป็นการรับทุกข์ทรมานโดยใช่ที่ และในสมัยนั้นบรรดาชาวต่างประเทศที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีต่างก็ไม่ได้ใช้ธรรมเนียมหมอบคลานในเวลาที่เข้าสมาคม จึงทรงมีพระราชดำริที่จะเปลี่ยนแปลงประเพณีใหม่ ครั้นถึงวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ อันเป็นวันที่โปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่ ๒ ด้วยทรงสละราชสมบัติไปเมื่อครั้งทรงผนวช จึงต้องมีการถวายราชสมบัติใหม่ ในการพระราชพิธีนั้น เสด็จออกมหาสมาคมในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้านายและข้าราชการทั้งปวงล้วนแต่งเต็มยศใหญ่ ใส่เสื้อเยียรบับเข้มขาบกับเสื้อครุย หมอบเฝ้าอยู่เต็มห้องพระโรง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับบนแท่น เมื่อเสนาบดีทูลถวายราชสมบัติตามประเพณีแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้อัครเสนาบดีอ่านประกาศว่า ประเพณีหมอบคลานเข้าเฝ้าเช่นใช้มาแต่โบราณ ไม่สมควรกับสมัยของบ้านเมืองแล้ว ให้เลิกประเพณีหมอบคลานเปลี่ยนเป็นยืนเฝ้าและเคารพด้วยการถวายคำนับต่อไป เมื่ออัครเสนาบดีอ่านประกาศจบ เหล่าข้าเฝ้านับแต่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นต้น บรรดาที่หมอบอยู่เต็มห้องพระโรงก็ลุกขึ้นยืนถวายคำนับพร้อมกัน และเมื่อเสด็จขึ้นข้างในไปประทับที่พระที่นั่งภัทรบิฐในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เจ้านายและข้าราชการผู้หญิงก็ลุกขึ้นยืนเฝ้าเช่นเดียวกัน เป็นอันว่าได้เปลี่ยนแปลงประเพณีหมอบคลานเป็นยืนเฝ้าถวายคำนับตั้งแต่วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ เป็นต้นมา

ส่วนสถานที่ราชการก็เปลี่ยนให้หนึ่งเก้าอี้ทำงานอย่างฝรั่ง ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๓

กล่าวได้ว่า สังคมไทยในรัชสมัยของพระองค์ ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ ทั้งในด้านความเป็นอยู่ของประชาชน การคมนาคมขนส่ง รวมทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างๆ เช่น การไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ เป็นต้น ลูกหลานของชนชั้นสามัญก็มีโอกาสได้รับการศึกษาแผนใหม่ ทำให้พลเมืองไทยมีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถในการที่จะช่วยกันพัฒนาปกครองประเทศให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา ทั้งนี้ก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระปิตุมาหาราชที่พวกเราชาวไทยจะลืมนิได้

พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ ทรงฉลองพระองค์แบบตะวันตก

๕.

ยก เลิก ตำแหน่ง วัง หน้า

ตำแหน่งวังหน้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นตำแหน่งสำคัญรองลงมาจากพระเจ้าแผ่นดิน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งพระมหาอุปราชฝ่ายหน้ามาทุกรัชกาล ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงประกาศยุบเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๘ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“...ได้ทรงปรึกษาพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ แลท่านเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเห็นพร้อมกันว่า ตำแหน่งที่พระมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น การเปลี่ยนแปลงมาหลายชั้นจนถึงกรุงสยามได้ผูกพันธ์ทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ซึ่งมีธรรมเนียมบ้านเมือง ผิดกันกับกรุงสยามก็ก่อให้เกิดให้เป็นที่เข้าใจผิดไปต่างๆ ด้วย ตำแหน่งข้างในกรุงสยามนั้นก็เคลื่อนคลายมาทีละน้อยๆ ไม่ยืนอยู่เหมือนอย่างแบบเมื่อแรกตั้ง ฝ่ายผู้ที่อยู่ต่างประเทศ ก็ไม่อาจที่จะเข้าใจตำแหน่งนั้นได้ชัดเจน จึงให้เกิดเป็นที่ ฉงนสงสัยต่างๆ การบ้านการเมืองซึ่งจะเป็นการเรียบร้อย เป็นคุณแก่แผ่นดินอย่างไร ก็เป็นที่ขัดข้องไปหาสวดอกไม่ เป็นตำแหน่งลอยอยู่มิได้มีคุณต่อแผ่นดินอย่างไรอย่างหนึ่ง เป็นแต่ต้องใช้เงินแผ่นดินซึ่งจะต้องใช้รักษาตำแหน่งยศ

พระมหาอุปราชอยู่เปล่าๆ โดยมาก จึงได้เห็นชอบพร้อมกันว่าควรจะยกตำแหน่งที่พระมหาอุปราชนี้ไว้ ไม่ตั้งพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดขึ้นนั้นชอบแล้ว...”

การที่ทรงยกเลิกตำแหน่งวังหน้า ก็เพราะมักจะเกิดความยุ่งยากขึ้นระหว่างวังหลวงกับวังหน้าอยู่เสมอ และเพื่อตัดปัญหาความไม่สงบที่อาจจะเกิดขึ้นอีก

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสุดท้ายของราชวงศ์จักรี
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๒๙ ได้โปรดเกล้าฯ ตั้งตำแหน่ง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารเป็นตำแหน่ง พระรัชทายาทขึ้นแทน นับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านชาติและ พระมหากษัตริย์ที่สำคัญเรื่องหนึ่ง

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระราชพิธีลงทรงสนาน สถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ